

ratos fuisse indicat. Omnes enim Christum interrogasse ait: *Domine, si percussimus in gladio?* nec enim fortassis intellexerant, quod paulo ante Christus dixerat apud eundem Lucam, v. 58. Qui apostolis dicentibus, *ecce duo gladii hic, responderat, satis est;* nec enim cum dixerat: *Qui non habet, vendat tunicam suam, et emat gladium, significaverat* armis sibi opus esse, aut iis discipulis uti oportere, sed tantum significare voluit magnum periculum imminere, quod non soleat ab hominibus, nisi armis propulsari. Neque cum dicit, *satis est*, significat duobus illis gladiis hostibus esse resistendum, nec pluribus opus esse, sed dicit, *satis est*, quia nec illis, nec aliis gladii opus sibi erat. Cum igitur Christum omnes interrogasset, si percussimus in gladio? Petrus, antequam Christus responderet, pontificis servum percussit, quem, quia summi sacerdotis minister erat, vero simile est et audaciorem ceteris fuisse heri sui auctoritate confisum, et infestorem Christo domini sui invidiam et malevolentiam imitatum; itaque ceteris præcisè, primoque voluisse in Christum manus injicere, propterea Petrum Christi responsum non expectasse, sed audacem hominem in Christum irruentem majori audaciâ conatum fuisse repellere.

AMPUTAVIT AURICULAM EJUS. Lucas, et Joannes explicant dexteram auriculam fuisse, in quo multi mysterium fuisse arbitrantur: quod ego nec affirmare volo, neque negare; quia, ut sæpè monimus, non allegorias, sed litteralem, et propriam Scripturæ sensum querimus. An omnino auriculam illius servi Petrus absciderit, ita ut deciderit in terram, ex evangelistis satis liquido colligi non potest, sed est probabilis proorsus eam amputasse, quia hoc scindendi et amputandi verba, quibus evangelistæ utuntur præ se ferunt. Quamquam Lucas indicat non omnino fuisse decisam, quia non dicit Christum auriculam reposituisse, sed cum tetigisset auriculam ejus, sanavit eam: itaque si quis ita senserit, non reprehendo.

VERS. 52.—OMNES, QUI ACEPERINT GLADIUM, GLADIO PERIBUNT. Origenes ad hunc modum interpretatur: Omnes, qui bellorum, aut seditio-nis auctores fuerint, in eo ipso bello, quod excitaverint, extinguuntur. Hieronymus et Beda: gladio peribunt non corporali, sed spiritali, id est, divinâ vindictâ, quæ de illis, vel in hæc, vel in alterâ vitâ pœnas sumet. Euthymus. verò de solis privatum Judæis Christum loqui putat, quos significet propter mortem suam Romanorum gladio perituros esse. Sed quid hoc ad Petrum, qui gladium accepit? Igitur non significat Christus necessario omnes, qui gladium acceperint, gladio perituros esse; multi enim gladio non perunt, sed tantum legem allegat, quæ jubebat homicidam occidi, Gen. 9, 6: *Quicumque fuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius;* nec dicit, quam penam nec-

VERS. 52.—QUI ACEPERINT GLADIUM, privatâ auctoritate, si mori debent ex lege sancitâ, Gen. 9; mortis rei sunt. Id fecit Petrus pro modum defensionis, sed non expectato Domini responso, cuius fortè silentium pro consensu accipiebat. Verba autem illa:

4184
cessario subituri sint, sed quam mercantur, ut indicant D. Augustinus, in libro questionum veteris et novi Testamenti, cap. 104, et Theophylactus hoc loco. Qui verò ex his verbis colligunt ne iudicibus quidem licere uti gladio, nimis inepti sunt, quorum hodiè multis in locis hæresis regnat, et verbis D. Pauli facile refelluntur, qui eos à Deo potestatem habere affirmat, et non sine causâ gladium portare, quasi ipsum etiam gladium à Deo acceperint: ergo gladio non peribunt, si gladio suo utantur: quia non abutuntur, quia non ipsi acceperunt, id est, privatâ auctoritate usurpârunt, sed datum à Deo susceperunt. Mirantur quidam, quid cause sit, cur Petrum Christum reprehenderit, cum vim vi repelleret, idque ut magistrum defenderet, quod et naturali, et divino, et humano jure licere creditur. D. Augustinus eo loco, quem modo notavimus, putat Petrum non fuisse reprehensum, quod servi pontificis auriculam abscidisset; id enim Christi permisso fecisse existimat, atque hoc verbum illud apud Lucam, cap. 22, v. 51, significare: *Sinite usque huc, quasi dicit sufficit auriculam servi pontificis abscidisse.* De cetero mitte gladium tuum in vaginam, quod ait, Joan. cap. 18, v. 11, quia omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt, ut hic dicit Matth., sed admonere tantum Petrum arbitratur, ne ultra pugnet. Veritatem manifestum est Petri factum à Christo reprehendi, ut ne disputari quidem debeat. Cur ergo reprehenditur? Primum, quia illa non erat defensio, quid enim unus homo contra cohortem unam fecisset, nisi milites irritaret, et crudeliter tractarent Christum? Deinde, quia non expectato Christi responso gladio percusserrat. Postremo, quia etiam si posset, non debuit tamen Christi mortem impedire, sicut Christus ipse poterat duodecim legiones angelorum à Patre petere, qui se defenderent; sed maluit Patris parere voluntati, et prophetarum implere vaticinia, quam rationem Christus, hoc loco, reddit, vers. 55 et 54, et apud Joannem, cap. 18, 11: *Calicem, quem dedit mihi pater, non vis ut bibam illum?* sicut simili de causâ Petrum reprehenderat, cap. 16, 25: *Vade post me, Satana, scandalum es mihi, quia non sapis quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum, quia voluerat eum à suscipienda morte dehortari.* Cur ergo Christus generaliter citat legem? Quia ubicumque exceptio locum non habet, lex locum habet, et non habet exceptio locum in Petro, qui bono quidem animo, sed quo loco, et quo tempore non debuit, gladium accepit. Sui hinc more Calvinus non solum Petrum, sed omnes etiam discipulos, quia ad defendendum Christum paratos se esse ostenderant, rogaverantque, *Domine, si percussimus in gladio?* stultos atque amentes appellat.

VERS. 55.—AN PUTAS, QUIA NON POSSEM MONO ROGARE PATREM? Duplex his verbis Calvinistarum error confutatur, et Christum necessario mortuum esse, et

OMNES ENIM QUI ACEPERINT GLADIUM, sic intelligenda sunt, ut Deo aut hominibus dent pœnas, et seipsum violentâ morte pereant, qui privatâ auctoritate humanum fundunt sanguinem.

Deum non posse plura, quam quæ actu vult, facere. Nam et Christus indicat se, si voluisset duodecim angelorum legiones à Patre petere, potuisse non mori; et Deum duodecim legiones angelorum sibi mittere potuisse, nec tamen voluisse. Dubitabit aliquis, quomodo dicat Christus Patrem sibi non negaturum fuisse duodecim angelorum legiones, si ab eo petivisset, cum paulo ante, quod ab eo petiverat, ut calix à se transiret, negavisset.—Respondeo Christum ex naturâ ipsâ rei, non consideratis circumstantiis, locutum esse, quasi diceret, patris, si non scivissem decretum esse à Patre meo, ut morerer, non potuisse me duodecim legiones angelorum ab eo petere, eumque mihi datum non fuisse?

DUODECIM LEGIONES ANGELORUM. Et res, et dictio Romana est, quæ etiam evangelistæ Græcè loquentes usi sunt, sicut multa alia Latina vocabula usurpârunt. Nulla enim gens, præter Romanos, legionibus utebatur. Itaque credendum est ex Romanorum consuetudine, qui tunc in Judæâ dominabantur locutum fuisse. Apud Romanos autem, ut Vegetius et D. Hieronymus scribunt, legio sex millia hominum continebat, aut, ut Polybius, communes legiones habebant quatuor millia ducentos pedites; equites verò trecentos, in gravioribus autem bellis pedites quinque millia, equites trecentos. Quidquid sit, hoc certum est voluisse Christum ingentem angelorum numerum significare. Opponit autem angelos hominibus, multos paucis, potentes impotentibus, et quorum unus nocte centum octoginta quinque millia hominum occidit in exercitu Sennacherib, 4 Regum 19, 35. Et mihi quidem vero simile videtur Christum angelum non militibus, sed discipulis opponere, qui unâ cum Judâ duodecim erant, ac propterea duodecim non plures, nec pauciores legiones nominasse, ut indicaret posse se pro duodecim hominibus duodecim legiones habere, quorum unaquæque sex angelorum millia continebat, aut aliquantò plures, si Vegetii sententia vera est. Nisi fortè magis placeat duodenarius numerum pro omni, et perfecto numero positum esse, ut: *Sedebitis, et vos super duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israel,* quemadmodum Augustinus, et Beda illum locum interpretantur, supra, c. 19, 28. Colligit hinc Origenes angelos bonos perpetuo contra angelos malos bellum gerere, ideoque celestem militiam tam multis Scripturæ locis appellari. Mihi quidem frequenter à Deo, ut homines non solum ab angelis malis, sed ab aliis etiam hominibus tueantur, apparet 4 Regum 6, 17, ubi tanta angelorum multitudo in unius Elisei auxilium missa est, ut montem operiret, hoc est quod ait David, Psal. 55, 8: *Immettet angelos Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos,* Hebræicè *מלאכי* castrametabitur angelus Domini in circuitu timentium eum, id est, angelorum castra in uniuscujusque circuitu ponet, ne quis eum lædat, et Psal. 90, 11: *Angeli suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis.* Mihi etiam aliquando, ut in bello pro nobis pugnent, constat ex Daniele,

cap. 10, 15, 20, 21, et 12, 1. Ex eâ consuetudine locutus est Christus.

VERS. 54.—QUOMODO ERGO IMPLEBUNTUR SCRIPTURÆ, QUIA SIC OPORTET FIERI? Et deficiens oratio est, et hebraïsmum continens; intelligendum enim est, quo modo implentur Scripturæ, quæ dicunt, quia sic oportet fieri? et illud, *quia*, Hebræorum more positum est pro infinitivo; sic fieri oportere, ut Luca 24, 25, 26: *Et ipse dixit ad eos, ô stulti, et tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti sunt propheta, nomen hæc oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam?* Scripturæ autem, et prophete, de quibus Christus loquitur, sunt Isaïa 53, 10: *Domini voluit conterere eum in infirmitate; si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum, et voluntas Domini in manu ejus dirigitur, et Danielis 9, 26: Et post hebdomadas sexaginta duas occidetur Christus, et non erit ejus populus, qui eum negaturus est.* Hoc autem idè Christus dixit, ut ostenderet se non violenter ad mortem trahi, sed sponte ire, ut Patris decreto per prophetas promulgato satisfaceret. Joannes, c. 18, 11, aliter Christum Petro respondisse scribit: *Calicem, quem dedit mihi Pater, non vis ut bibam illum?* Itaque probabile est quod Augustinus existimat, libro 5 de Consensu evang., c. 5, utrumque Christum dixisse, primum: *Calicem, quem dedit mihi Pater, non vis ut bibam illum?* deinde, *quomodo ergo implentur Scripturæ?* Videtur autem mihi Christus ambiguo nomine calicis hoc loco usus esse; cum enim paulo ante dicebat: *Si possibile est, transeat à me calix iste, calicem rem acerbam, et horros plenam appellavi.* Hic rem potius jucundam, et suavem videtur appellare; hanc enim vim hæc habent verba: *Calix, quem dedit mihi Pater, non vis ut bibam illum?* quasi dicat, non potest non esse et salutaris et jucundissima ea potio, quam mihi charissimus Pater meus porrigit; nam, ut cap. 20, 22, diximus, utramque in partem et bonam et malam, et pro re acerbâ, et pro re jucundâ calix accipitur, quia solet eodem calice aliquando amara, aliquando dulcis potio exhiberi; *calix, inquit, meus inebrians, quam præclarus est!* id est, quàm dulcis et suavis! Psal. 22, 5, loquitur quidem Christus utrobique de morte sua, eamque calicem appellat, sed in oratione, antequam Patris sententiam audiret, calicem, id est, rem difficilem, et horribilem appellabat; nunc Patris cognitâ voluntate eandem mortem calicem, id est, rem sibi jucundissimam appellat. Nihil enim non dulce, nihil non suave est obedientie. Solus Lucas, c. 22, 51, scribit, *sinite usque huc, id est, sinite, ad huc plura patiendi mihi sunt, quemadmodum si Gallicè diceret, laissez-les encore faire:* unde apparet, et omnes qui aderant discipulos pro Christo pugnavisse voluisse, et Christum respondisse omnibus; sed ad Petrum conversum nominatim corripisse, quod non expectato responso servum pontificis vulnerasset. Solus etiam Lucas narrat Christum servi illius auriculam tetigisse, atque sanasse; voluit nimirum Petri errorem emendare, simulque his, qui se comprehendebant, ostend-

dere potuisse se ab illis defendere, qui abscessum auriculum solo tactu sanare potuit; se enim esse, qui mortificat, et vivificat, deducit ad inferos, et reducit, I Regum 2, 6. Solum Joannes sermo pontificis Malcho nomen fuisse tradit, c. 18, 10.

VERS. 55. — QUOTIDIE. Marcus 14, 49: *Quotidie, inquit, eram apud vos in templo docens, et non me tentatis, sed ut impleantur Scripturae;* quibus verbis Christus indicat iis, qui se comprehendebant, non eorum industriam, aut viribus se ab illis capi, sed Patris voluntate, et Scripturarum decreto. Si enim id eorum viribus, et studio fieret, sæpè jam ante, cum quotidie sederet in templo docens, comprehensissent; quod cum tentasset facere, non potuerunt, Luce, 4, 50, et Joan. 8, 59. Hoc est, quod apud Lucam ait 22, 55: *Hæc est hora vestra, et potestas tenebrarum,* id est, nunc potestis facere in me, quidquid libet, non quod poteratis sitis, sed quod hora venerit, quæ à Patre decretum est, ut moriar.

VERS. 56. — TUNC DISCIPULI OMNES RELICTO EO FUGERUNT. Petrus quidem secutus est eum, quamvis longo intervallo, vers. 58. Itemque Joannes, ut ipse testatur, c. 18, 45. Itaque quod Matth. dicit, *omnes,* aut pro plerisque, accipiendum est, ut Theophylact. interpretatur, aut dicendum statim quidem omnes diffugisse, sed paulo post Petrum, et Joannem reddisse, et Christum secutos esse.

VERS. 57. — AD CAIPHAM. De Caipha, supra, versu 3, diximus. Joannes 18, 15, ad Annam primum ductum fuisse scribit, atque ita quidem scribit, ut videatur multa, quæ postea narrat, in domo Annæ facta fuisse significare, ut primam petri negationem; primam examinationem Christi de discipulis et doctrinam; quendam ex adstantibus colophum illi impigisse. Unde non solum in vulgus, sed in magnos etiam auctores D. Augustinum, et alios opinio permanavit ea omnia, quæ diximus, in domo Annæ contigisse. Sed hæc sententia ex tribus aliis evangelistis manifestissime refutatur, qui summo consensu testantur tres Petri negationes in domo Caiphæ pontificis accidisse. Quin ex ipso D. Joanne perspicuum est. Nam primam etiam negationem in domo pontificis factam esse narrat, cum ipse, qui pontifici notus erat, Petrum introduxisset. Annas autem non erat pontifex, sed sacer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius, ut idem scribit Joannes. Nam quod Lucas, cap. 3, 2, ait Joannem Baptistam sub principibus sacerdotum Annæ, et Caiphæ cepisse penitentiam predicare, non ita intelligendum est, quasi eodem anno uterque et Annas, et Caiphæ pontifices fuerint, non enim erat nisi unus pontifex; sed quia præcedenti anno Annas pontifex fuerat, ut Josephus auctor est, et utroque anno Joannes penitentiam predicavit, dicitur sub pontificibus Annæ, et Caiphæ predicasse. Sed D. Augusti-

VERS. 57. — DUXERUNT AD CAIPHAM: prius ad Annam Caiphæ socerum duxerant, quem ille ad Caipham misit.

VERS. 60. — MULTI FALSI TESTES, qui eo animo venerant, ut Christum perderent, et verba ejus immu-

num, et alios auctores sefellit, quod tacitam et obscuram D. Joannis transitionem non animadvertent. Ita enim significat ab Annæ ad Caipham tractum fuisse Christum, ut non nisi attentus lector observare possit: *Et adduxerunt, inquit, vers. 15, 14, 15, eum ad Annam primum (erat enim socer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius). Erat autem Caiphæ, qui consilium dederat Judæis, quia expedit unum hominem mori pro populo. Sequabatur autem Jesum Simon Petrus, et alius discipulus. Discipulus autem ille erat notus pontifici, et introivit cum Jesu in atrium pontificis. Non dixit apertè ab Annæ ad Caipham Christum ductum fuisse, sed satis superque significat, cum dicit ductum fuisse ad Annam primum; indicat enim deinde ductum ad Caipham, et cum dicit discipulum illum, qui pontifici notus erat, ingressum eum Christo in atrium pontificis, cum paulo ante dixisset Caipham fuisse pontificem. Cum ergo addit se introduxisse Petrum in atrium pontificis, ibique ab ancilla ostiaria interrogatum, an ex discipulis Christi esset, negavisse, nimis dubium relinquit, quin et Petri negationes omnes, et cætera, quæ deinceps scribit, in domo Caiphæ pontificis facta fuerint. Illud etiam magis hos auctores in errorem impulit, quod Joannes post multa, vers. 24, dicit, *et misit eum. Annas ligatum ad Caipham pontificem,* quasi post primam Petri negationem, et alia, quæ jam facta narraverat, Annas ad Caipham ligatum miserit; sed sicut, quia ea verba transposita esse potest, et de loco suo mota; debere enim esse post versum 15, *et adduxerunt eum ad Annam primum, erat enim socer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius, ut statim sequatur, et misit eum Annas ligatum ad Caipham.* Et quidem oratio, et sententia hæc ratione rectissime coheret, et Cyrillus hoc modo legit. Si hæc correctio non placet, dicendum necessariò est Joannem postea, cum in narrandâ primâ Petri negatione occupatus fuisset, antequam apertè dixisset Christum ab Annæ ad Caipham missum fuisse per epanalepsin postea, quod pretermiserat, resumpsisse, *ἀποστρέψας εὖν αὐτὸν ὁ ἄρχιερέων πρὸς Καϊάφαν,* ut vertendum sit, *miserat autem eum Annas ligatum ad Caipham.* Sed illud prius mihi magis probatur. Cur ergo ad Annam duxerunt primum, si pontifex non erat? Joannes tacitus rationem reddit, quia erat socer Caiphæ; cujus, ut probabile est, consilio Caiphæ plurimum utebatur, et est vero simile Annæ domum in viâ fuisse.*

VERS. 59. — PRINCIPES AGEM Sacerdotum, Græcè additur *καὶ οἱ ἀρχιερεῖς,* et seniores.

VERS. 60. — ET NON INVENERUNT, καὶ οὐκ εἶρον, καὶ πολλοὶ ψευδομαρτυροῦντες προσεβόησαν αὐτῷ ἔρον, et non invenerunt, et quidem multis accedentibus falsis testibus non invenerunt, quam repetitionem noster interpres, aut non legit, aut exprimentam non putavit: habet

tabant; quodque de templo corporis sui dixerat, ad templum ipsum materiale præve detorqueunt: Joan. 2. *Soluite templum hoc, id est, si solveritis, in tribus diebus excitabo illud, quod utique objectum fuit inprimis Christo, ut exosus plebi fieret.*

tamen aliquam vim. Quid autem testibus opus erat, cum vellent sive jure, sive injuriâ Christum damnare? Volebant flagitio suo juris speciem obtinere.

VERS. 61. POSSUM DESTRUERE TEMPLUM DEI. Cur hi duo falsi vocantur testes, cum verum testimonium dixisse videantur? Dixerat enim Christus se posse solutum templum tribus diebus reedificare, Joan. 2, 19. Rectè Origenes, Chrysostomus, Hieronymus, Beda, Theophylactus, et Euthymius respondent, propterea falsos appellari, quia, quod Christus dixerat, et malo animo, et diverso sensu, et aliis verbis recitarent. Christus non fuerat locutus de templo illo secundo Salomonis, sed de corpore suo, ut continuò Joan. explicavit, nec dixerat, *possum destruere templum Dei, etiam si poterat, sed dixerat: soluite templum hoc, id est, solvetis, aut si solveritis, et ego in tribus diebus excitabo illud, hebraismus.* Magis etiam apud Marcum 14, 58, verba mutant: *Nos audivimus eum dicentem, ego dissolvam templum hoc manu factum, et post triduum aliud non manufactum edificabo.* Matthæus dixit hos falsos testes, qui hoc testificati sunt, duos fuisse. Alii Evangelistæ numerum non expriment, Duo autem propterea fuerunt, quia manu facti erant, id est, à principibus sacerdotum, et senioribus subornati. Subornarunt autem duos, quia lex erat: *In ore duorum, vel trium testium stabit omne verbum.* Deuter. 17, 6, et 19, 15. Sicut adversus Stephanum in simili causâ alios duos falsos testes submiserunt, Act. 6, 15. Addit Marcus, *et non erat conveniens testimonium illorum, καὶ οὐκ ἔστιν ἰσχυρὸν τὸ μαρτυρῆμα αὐτῶν.* An nec sic quidem eorum testimonium æquum erat, aut æquale, quod quidam interpretantur ipsos inter se testes non convenisse, sicut videtur noster interpres intellexisse; sed verba Græca alium sensum præ se ferunt, et nec sic quidem eorum testimonium æquale erat, id est, sufficiens ad damnandum Christum. Ilane enim vim habet illud, et nec sic quidem, id est, quamvis affirmarent se audivisse Christum dicentem: *Ego dissolvam templum hoc manufactum, et post triduum aliud non manufactum edificabo, non judicasse pontifices posse propterea Christum ad mortem condemnari. Nam testes quidem inter se rectè conveniebant, cum eadem uterque verba, et eodem sensu recitaret. Cur ergo, dicit aliquis, Stephanus non de alio convictus crimine lapidatus est? Act. 6, 14, quia duo falsi testes dixerunt: *Audivimus eum dicentem, quoniam Jesus Nazarenus hic destruet locum istum.* Respondeo multa in illis verbis, quæ duo illi falsi testes ex Stephano se audivisse mentiti sunt, contineri, Jesum enim Deum esse confitebatur, quod Judæis blasphemiam erat, et jubebatur blasphemii lapidibus obrui, Levit. 24, 16. Ibi præterea addebant testes dixisse eum, et *mutabit traditiones, quas tradidit nobis Moyses.**

VERS. 62. — ET SUGGENS PRINCIPES SACERDOTUM. Non debebat iudex surgere, sed sedere, sed non loquitur, tanquam iudex in tribunali sedens, sed tanquam sacerdos in synagoga, ubi quisquis aut loquelatur,

aut legebat, solebat surgere, ut apparet Lucæ 4, 16.

Nunc respondes. Quid opus responsione erat, cum testimonium, quod contra Christum afferebatur, ne ipsorum quidem sacerdotum iudicio, ut Marcus significat, sufficiens esse videretur? Loquitur ex affectu malus iudex, et Christi silentium, ex quo debuit testimonii colligere vanitatem, in culpæ argumentum trahit, quasi Christus idem taceret, quod sibi malè esset conscius, et quod sibi ipsi leve testimonium esse videbatur, acri interrogatione exaggerat, quasi dicat, nihil ne respondes, cum tam magna tibi crimina obiciantur?

VERS. 63. — ADURO TE PER DEUM VIVUM, ἑστὸς ἐστὶν καὶ ἐπεὶ τὸν θεὸν τὸν ζῶντα, quod propriè significat Dei nomine, et quasi mandato aliquem aut ad loquendum, aut ad faciendum obstringere; frequens ejus rei apud Judæos usus erat, ut ex sacris Litteris intelligimus.

SI TE ES CHRISTUS FILIUS DEI. Quemadmodum vulgò docere soles, quemadmodum te nonnunquam appellas: cæ enim de causâ aliàs voluerant Judæi Christum lapidare, quod se filium Dei esse significasset, Joannis 10, 31. Non agebatur de eâ re, sed eo consilio pontifex Christum interrogat, an filius Dei sit, quia tunc omnem occasionem quæreret eum condemnandi, soleretque Christus docere se filium esse Dei. Crediderat enim in iudicio interrogatum non esse negaturum, et non posse meliorem reperiri causam, ut ad mortem damnaretur, quam si convinceretur aliquando blasphemasse. Erat autem eorum iudicio magna blasphemiam, si quis se Dei filium appellasset, quia non poterat naturalis Dei filius esse, qui Deus esset. Itaque Judæorum etiam iudicio Ariarum error confutatur. Lucas 22, 68, narrat hæc ipsa accidisse facto jam die: *Et ut factus, inquit, est dies, convenerunt seniores plebis, et principes sacerdotum, et dixerunt illum in conciliium suum dicentes: Si tu es Christus, dic nobis.* Quapropter sunt, qui putent diversam esse historiam, bisque Christum de hac re interrogatum, primum à pontifice ante mediam noctem, cum primum ad illum ductus est, deinde à toto concilio, facto jam die, cum prius non satis apertè respondisse videretur, sed tantum, *tu dixisti.* Augustino, libro 5 de Consensu evangelicorum, cap. 7, magis assentior, qui eandem historiam esse dicit. Quis enim credat postea iterum de eadem re interrogatum fuisse Christum, cum ante tam disertè respondisset: *Tu dixisti, et, ut Marcus ait, etiam claris: Ego sum;* et pontifex tam bene intellexerit, ut sciderit vestimenta sua, ac dixerit: *Quid adhuc egimus testibus? Ecce nunc audis blasphemiam;* ergo quia Matthæus tempus non notavit, Lucas notavit, cum factus esset dies, credendum est Matth. factum illud per anticipationem narravisse, idque non sine causâ, quia præerat Christi examinatione in Judæorum concilio exponere, et cæ interrogatio una examinatio fuit, ut deinde continuè

VERS. 63. — JESUS AGEM TACEBAT, nam sciebant nihil profuturam responsionem. ADURO TE. Christus ob Patris reverentiam silentium abrumit.

eiam oratione tres Petri negationes exponeret. Quod autem Mathæus à pontifice, Lucas ab omnibus interrogatum fuisse dicit, *dic nobis, si tu es Christus*, et Mathæus adjuratum, quod non dicit Lucas, leve est; nam vel pontifex primum, deinde omnes, qui in concilio erant, Christum interrogarunt, vel quia pontifex omnium nomine interrogabat, Lucas à toto concilio interrogatum fuisse dicit. Adjurationem autem silentio præterit, ut solent evangelistæ multa præterire.

VERS. 64. — TU DIXISTI. Hanc phrasim supra explicavimus, vers. 25, eademque, cap. sequenti, vers. 11, coram Pilato Christus usus est. Marcus, c. 14, 62, clarius scribit respondisse Christum, *Ego sum*, quia sensus idem est; unde intelligitur non significari, quod August. putat, *Tu dixisti*, id est, non ego, quasi non affirmet se Christum esse. Lucas, cap. 22, 67, aliter Christum respondisse ait: *Si vobis dixero, non creditis mihi, si autem et interrogavero, non respondebitis mihi, neque dimittetis*. Vero simile igitur est Christum bis eâ de re interrogatum fuisse; primum simpliciter, et sine adjuratione, atque tunc respondisse, quod Lucas ait, *si dixero vobis, non creditis*. Deinde adjuratum à pontifice, atque tunc respondisse, quod Mathæus et Marcus scribunt: *Tu dixisti, ego sum, aut, quia ego sum*, Hebraicâ phrasi. Utrumque enim dixisse credibile est. Respondet autem non solum, quantum interrogatur, sed plus etiam quam interrogatur, quia de summo rei capite agebatur, an ipse esset Christus Filius Dei, quod nullo modo conveniebat eo loco aut negare, aut dissimulare, sed liberè potius profiteri, cum eâ de causâ in hunc mundum venisset, ut tanquam Filius Dei pro filijs Adami moretetur. Addit ergo: *Veritatem dico vobis, amodo videbitis Filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus cæli*. Illud, *veritatem*, non habet apud Mathæum, cui respondeat, et pro suo officio adversetur, cum adversativa, ut vocant, particula sit. Itaque videtur mihi adversari verbis, quæ non expressit evangelista, sed intelligenda reliquit; expressit autem Lucas: *Si dixero vobis, non creditis mihi, veritatem amodo videbitis Filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus cæli*, quasi dicat, quid opus est ut vobis respondeam, cum credituri non sitis? Melius est ut rebus, quam ut verbis fidem vobis faciam; venit ergo tempus, quo tempore Filium hominis videatis sedentem à dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus cæli, et velitis nolitis credere cogamini, quod nunc mihi dicenti non creditis, sicut alio loco dixit: *Si mihi non creditis, propter opera ipsa credite*, Joan. 14, 10, 11. Solet enim Christus incredulos Judæos ad resurrectionem suam, et ad diem judicii mitere, ut supra cap. 12, 29, et cap. 16, 4: *Generatio prava et adultera signum querit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophætæ*, et Apoc. 1, 7: *Ecce venit cum nubibus*,

VERS. 64. — AMODO VIDEBITIS FILIUM HOMINIS, in extremo judicio. A DEXTRIS VIRTUTIS DEI, ad dextram Dei omnipotentis.

et videbit eum omnis oculus, et qui eum pupugerunt, et plangent se super eum omnes tribus terræ. Quod autem dicit à modo, Græcè, *ἀπὸ ἀρτι*, non significat statim post illud tempus, quo loquebatur, eos visuros Filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei. Loquitur enim de die judicii quo die in nubibus cæli venturus est, supra, c. 19, 28, et c. 24, 50, sed significat Judæos non esse visuros se ab eo tempore, id est, à morte suâ, donec videant eum sedentem à dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus cæli, quasi per negationem dicat, deinceps non videbitis me habitu rei, ut nunc videtis, sed habitu filii Dei sedentem à dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus cæli. Tacite igitur primo adventui secundum opponit. At quo modo à dextris virtutis Dei sedentem visuri erant, qui Deum ipsum visuri non erant? nempe visuri erant Christum tantâ cum majestate venientem, ut facile intelligerent eum in meliore, ut ita dicam, divinitatis parte locatum esse, hoc est, sedere à dextris virtutis Dei, maxime divinitatem ostendere. A dextris autem virtutis Dei, hebraismus est, pro, ad potentem dexteram Dei. Quomodo autem in nubibus cæli venturus sit, c. 19, 28, et c. 24, 50, docuimus.

VERS. 65. — SCIDIT VESTIMENTA SUA. Multarum gentium consuetudo fuit in luctu et indignatione vestem discindere, ut etiam ex Homero et Virgilio manifestum est; Judæi autem duabus potissimum in rebus vestimenta scindebant: in luctu, ut Gen. 37, 29, 54, et 44, 15, et Num. 14, 6, et Judicum 11, 55, et 1 Regum 4, 12, et 2 Reg. 1, 11, et 15, 19. Deinde cum aliquam contra Deum blasphemiam adiecerant, sicut, 4 Regum 19, 1, rex Ezechias, auditis blasphemias quas legati Sennacherib contra Deum jactaverant, vestimenta scidisse dicitur; et Thalmudistæ tradunt, ut nonnulli adnotaverunt, in lib. de Magistratibus, tractatu de quadruplici morte Judæorum, traditionem fuisse ut auditâ blasphemâ vestimenta scinderent. Putabant autem magnam esse blasphemiam quod Christus se filium Dei profiteretur; itaque clamant pontifex, blasphemavit, *ἔτα*; contumeliosè et impiè adversus Deum locutus est; hoc enim et Hebraicum verbum, *ἔτα*, et Græcum, *βλασφημία*, propriè significat; facit autem contra juris ordinem summus sacerdos, quod iudex cum sit, accusatoris partes suscipiat, et accusatores iudices faciat.

VERS. 66. — REUS EST MORTIS. Jubebat lex ut qui blasphemasset, lapidaretur, Levit. 24, 16: propterea et hoc loco reum mortis esse dicunt, et aliâs, cum se filium Dei appellasset, voluerunt lapidare, Joan. 10, 51.

VERS. 67. — TUNC EXPUERUNT IN FACIEM EJUS. Istud tunc non significat tempus illud quo Christus confensus est se filium Dei esse, et quo Judæi clamaverunt: *Reus est mortis*, sed tempus potius præcedens, aut confusè totum tempus illius noctis; constat enim ex Lucâ, c. 22, 66, interrogationem illam pontificis et

VERS. 67. — EXPUERUNT IN FACIEM EJUS, gravissimum ignominie genus, ex Numer., c. 12, v. 14, usitatum.

Christi respensionem factam esse lucente jam die, et hæc quæ nunc Mathæus narrat, facta fuisse de nocte, dum Christus in domo pontificis vinctus tenebatur, cumque Petrus negabat.

ALII AUTEM PALMAS IN FACIEM EJUS DEDERUNT. *Οἱ δὲ ἰσχυροὶ*, fustibus, aut bacillis ceciderunt, vel fortè crepidis, quibus Judæi plurimum utebantur; *ἰσχυροὶ* enim, unde verbum *ἰσχυρὸς* ductum est, et virgam, aut fustem, et crepidam significat, et est vero simile Judæos contumeliosè causâ crepidis faciem Christi cecidisse. Marcus et Lucas scribunt faciem prius Christo velavisse; Joannes autem, prius quemdam ex adstantibus alapam illi impigisse, quod pontifici respondisset: *Quid me interrogas? interroga eos qui me audierant, quid locutus sim*; quasi parùm reverenter cum pontifice loqueretur: *Sic*, inquit, *respondes pontifici? Christum autem respondisse: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo; si autem bene, quid me creditis?*

VERS. 68. — PROPHEETA NOBIS. Quia vulgò insignis propheta habebatur, c. 21, 11, 46, et ipse Filius Dei se confessus fuerat, vers. 64, per irrisionem obvelatis oculis eum cedentes interrogant: *Propheta nobis, quis est qui te percussit?* sicut cum in cruce penderet, dicebant: *Si rex Israel est, descendat nunc de cruce, et credimus ei*, c. 27, 42.

VERS. 69. — PETRUS VERÒ SEDEBAT FORIS IN ATRIO. Quomodo Petrus in atrium pontificis ingressus fuerit, c. 18, 16, Joannes exponit: *Petrus*, inquit, *stabit ad ostium foris; exiit ergo discipulus alius, qui erat notus pontifici, et dixit ostiarie, et introduxit Petrum*. Mathæus tantum dixerat ingressum fuisse, vers. 58. Quomodo autem nunc dicat eum sedisse foris in atrio, difficile non est; cum in atrio erat, et intus erat, et foris: intus, quia intra ambitum ædium et ultra primam januam; foris, quia non erat in interiori domo, sed in atrio, et sub dio, ubi presidarii milites, et pontificis, sacerdotum, et seniorum famuli erant.

ET ACCESSIT AD EUM UNA ANCILLA. Joannes declarat ancillam ostiarium fuisse, quæ ostium illi aperuerat. Lucas verò ait ad ignem tunc sedisse, idemque ait Marcus; erat enim ignis accensus in atrio, ut in presidiis militariis esse solet, ut omnes circumstare possent, et calefieri. Itaque ex evangelistarum collatione colligitur Petrum à Joanne in atrium pontificis introductum, et ab ancilla quæ ostium illi aperuerat, recognitum, ad ignem qui in atrio erat, cum aliis accessisse; ancillam verò primum tacuisse, quia fortasse non satis certa erat an bene Petrum cognovisset;

VERS. 69. — PETRUS VERÒ SEDEBAT IN ATRIO. JOANNES, cap. 18, v. 25, ait eum stetitisse: utrumque verum est: ad ignem, ut filii, modo stans, modo sedens unâ cum servis et ministris.

VERS. 70. — NESCIO, non intelligo quid dicas: quæ fuit prima negatio. Ancilla ostiaria quæ illum introduxerat, ad lumen eum videns, interrogavit obiter, et quasi aliud agens, ex Lucâ: *Nunquid et tu ex discipulis es hominis istius?* Quod et postea confirmavit, ex Mathæo et Marco: *Et tu cum Jesu Galilæo eras*. Petrus se eum nosse negavit primò: tum exiit ex atrio,

S. S. XXI.

cum autem sæpè in eum intuita esset, meliusque agnovisset, accessisse ad eum ad ignem sedentem, dixisseque: *Et tu cum Jesu Galilæo eras*. Vocat Jesum Galilæum ignominia causâ, sicut qui iniqua erga eum erant animo solebant appellare, et quia, cum in Galilæâ plurimum versaretur, Galilæus fortasse esse credebatur, et quia omnes ferè ejus discipuli Galilæi erant, ut Joann. 7, 41. Sic Julianus Apostata et Christum et Christianos omnes Galilæos appellabat, ut lib. 5 Hist. Eccl., cap. 42, auctor est Socrates. Joannes, c. 18, 17, non scribit ancillam dixisse Petro: *Et tu cum Jesu Galilæo eras*; sed interrogasse eum: *Nunquid et tu ex discipulis es hominis istius?* Lucas verò, 22, 56: *Quem cum vidisset ancilla quendam sedentem ad lumen, et eum fuisse intuita, dixit: Et hic cum illo erat*. Itaque credendum est omnia hæc ancillam illam dixisse; primum dixisse Petro, quasi dubitando: *Nunquid et tu ex discipulis es hominis istius?* ut ait Joan.; deinde affirmando eidem dixisse: *Et tu cum Jesu Galilæo eras*, ut ait Math.; postmodò ad circumstantes conversam dixisse, et hic cum illo erat, ut ait Lucas.

VERS. 70. — AT ILLE NEGAVIT CORAM OMNIBUS DICENS: NESCIO QUID DICIS. Quod coram omnibus evangelistæ Petrum negasse dicit, aut idè fecit, ut circumstantiam declarat quod crimen augetur, aut ut historie fidem faciat, ne apostolorum principem falsò accusare videatur, quasi omnes qui aderant, pro testibus adducens. Quod autem dicit Petrus, *nescio quid dicis*, securæ negationis emphasis habet, quasi dicat: Non solum non sum quem me esse dicis, sed tantum absum ut sim, ut me intelligam quidem quid dicas: Si enim solemus respondere, cum ab eo crimine quod nobis objicitur, longissime nos abesse significamus: Non intelligo quid dicas, nescio quid dicas. Joannes scribit Petrum respondisse: *Non sum*; Lucas: *Non novi illum*; Marcus, *neque scio, neque novi quid dicas; cæcæ ovis, ovis extraneus et ovis lupæ*, neque novi eum, neque scio quid tu dicas. Credibile est hæc omnia exaggerandi causâ Petrum dixisse. Primum simpliciter, non sum, ut ait Joannes, cum ancilla quasi dubitando interrogavisset: *Nunquid et tu ex discipulis es hominis istius?* ut idem Joannes scribit; deinde cum ancilla instaret, et diceret affirmanter, quod Mathæus ait, et tu cum Jesu Galilæo eras, Petrum respondisse: *Neque novi illum, neque scio quid dicas*, ut Math., Marcus et Lucas scribunt.

VERS. 71. — EGREDIENTE AUTEM ILLO JANUAM. Egressum autem eum in vestibulum. Marcus ait: *Et exiit foras ante atrium, et gallus cantavit*; quod ad sententiam

non è domo; Marcus: *Ante aulam*, id est, in atrii vestibulum; tumque gallus primum cantavit circa mediam noctem; nisi foris post secundam negotiationem, aut paulò ante gallus cantaverit, nam ex Marco jam Petrus vestibulum domus ingressus fuerat.

VERS. 71. — VIDIT EUM ALIA ANCILLA; et alius quidam, ex Lucâ: et ait ancilla circumstantibus: *Et hic erat cum Jesu Nazareno*. Quidam veritas abhæte moti Petrum ad ignem reversum interrogaverunt: *Nunquid tu ex discipulis ejus es?* ex Joanne, cum urgeretur Petrus.

(Tronte-huit.)

idem est; nam vestibulum ante atrium erat, sicut in amplis aedibus esse solet; et notavit Marcus gallum statim cantasse, quia solus dixerat: *Antequam gallus vocem hie dederit, ter me negaturus es*: unde colligitur circiter mediam fuisse noctem; eo enim tempore galli primum cantare solent. Joannes verò hanc secundam Petri negationem factam fuisse dicit, cum Petrus ad ignem calefaceret se. Unde colligimus Petrum, simul atque Christum primum negavisset, quia fortasse à circumstantibus vexabatur, quasi Christi discipulus esset, aut quà alià causâ, ab atrio in vestibulum exiisset, deinde, ut rem dissimularet, ne fugâ, quod sibi objiciebatur, confiteri videretur, ad ignem rediisset, et, ut ait Lucas, *post pusillum*, id est, non longo interjecto temporis spatio, iterum negavisse. Illud autem *pusillum*, quod Lucas ait, necesse est tres, ut minimum, horas intelligamus, quia idem Lucas scribit inter secundam et tertiam negationem spatium fuisse quasi horæ unius, et omnes evangelistæ dicunt statim post tertiam negationem gallum cantasse; unde colligimus tertiam negationem factam fuisse circiter horam quartam matutinam, id est, paulo ante auroram, quo tempore gallus cantare solet; erat enim æquinoctium; quare à media nocte, quo tempore Petrus primum negaverat, usque ad ortum solis sex fuerant horæ; itaque secundum galli cantum vero simile est incidisse in horam quartam matutinam; et cum inter secundam et tertiam negationem fuerit una hora, sequitur secundam negationem accidisse circiter horam tertiam, ac proinde tres ferè horas inter primam et secundam negationem intercessisse. Ex Joanne etiam colligimus quomodo participium *negavit*, quo Matthæus utitur, interpretari debeamus, nimirum postquam exiisset, ut subintelligatur, quod ait Joannes, et ad ignem rediisset; cum enim exiret in vestibulum, vidit eum alia ancilla et recognovit; sicut cum in atrium ingrederetur, ostiaria viderat, atque cognoverat. Ea ergo ancilla que exeuntem viderat, cum jam Petrus ad ignem rediisset, accessit, et dixit ut qui ibi erat: *Et hic erat cum Jesu Nazareno*, ut ait Matth. Lucas non dicit ancillam fuisse, sed potius indicat fuisse virum: *Et post pusillum*, inquit, *alius videns eum dixit: Et tu de illis es*. Marcus verò ita loquitur, quasi eandem ancillam que ante Petrum interrogaverat, fuisse indicet: *Rursum autem cum redisset cum ancilla, cepit dicere circumstantibus*. Joannes autem scribit multos fuisse qui in hac secundâ negatione Petrum interrogarunt: *Dixerant ergo ei, Numquid et tu ex discipulis ejus es?* Quos evangelistarum sententiâ cum conciliare non possent, quidam in eum errorem (sic enim audacter appello) indici sunt ut Petrus scilicet quam ter Christum negasse dicerent, et nonnulli quidem septies. Satis erat ignorantiam confiteri suam, quam et Petro, et quatuor evangelistis, et Christo etiam ipsi fecere injuriam. Nam et Christus non quater, non quinque, non septies, sed ter tantum Petrum negaturum prædixerat, dicturus utique negaturum septies, si scilicet fuisset negaturus; cum, ut eo loco docuimus, maximè vo-

luerit Petro inconstantiam et metum exaggerare; propterea enim dixit, ut Marcus scribit, c. 14, v. 30: *Præquam gallus vocem hie dederit, ter me es negaturus*; et omnes evangelistæ tres Petri negationes exposuerunt, plures nemo; quod mirandum profectò esset, si scilicet quam ter Petrus negavisset. Rursus omnes evangelistæ notaverunt post tertiam negationem gallum cantasse, et quasi negandi finem fecisse. Petrum enim galli admonitum voce verba Domini recordatum, et culpam suam, cum foras exiisset, lacrymis abluisse; et Petri crimen argere nostrum non est; hæretici, qui et solent, argenti, qui et Petro, et ejus successoribus infenso animo sunt. Magis miror tam levibus conjecturis in rem tam gravi, et contra evangelistarum, et contra Christi testimonium hos auctores à receptâ omnibus seculis per totam Ecclesiam sententiâ discessisse: prima est, quòd Joannes primam negationem in domo Annæ contigisse scribere videatur; alii autem evangelistæ tres præterea negationes in domo Caiphas factas fuisse narrent. Jam enim docuimus, vers. 57, negationem illam primam, de qua Joannes scribit, et cætera que eodem loco narrat, non in Annæ, sed in Caiphas domo accidisse. Secunda, quòd videatur Marcus scribere Petrum ab eadem rursus ancillâ interrogatum, iterum negavisse, ut paulo ante indicavimus, quod si ita est, cum Matthæus aperte dicat aliam ancillam fuisse, diverse fuerunt negationes. Sed Marcus non dicit eandem ancillam fuisse, nec verò significat; nam cum dicit *et post pusillum*, articulus ille à non sumitur relative, quasi ad ancillam ostiariam, de qua ante locutus fuerat, referatur; et cum dicit *iterum*, non significat ab eadem iterum ancillâ interrogatum fuisse Petrum, sed ab ancillâ quadam, scilicet aliâ, iterum interrogatum, sicut ab alterâ prius interrogatum fuerat, quemadmodum disertis verbis Matthæus scribit. Tertia verò conjectura nihilo firmiter est, quòd Lucas videtur dicere non ab ancillâ, sed à viro quopiam Petrum interrogatum negavisse: cum enim dicit: *Alius videns eum dixit: Et tu de illis es*, non significat distinctè fuisse virum, sed fuisse alium hominem, sicut Petrus vocat, vers. sequenti: *Homo, nescio quid dicitis*; cum ergo Lucas ait nesciret, aut exprimere nollet, utrum vir, an femina fuisset, qui Petrum secundò interrogasset, dixit communiter alium quemdam interrogasse, nimirum hominem, qui et de viro, et de femina communiter dicitur. Utrum autem vir, an femina fuerit, ex Matthæo et Marco colligendum erat, qui nominatim dicunt ancillam quemdam fuisse. Quarta eorum conjectura est, quam superius attigimus, quòd Joannes, secundam Petri negationem exponens, à multis interrogatum fuisse dicat, nam et ipse ex discipulis Christi esset. Itaque, cum præter tres illas negationes, quas Matthæus explicavit, quatuor aliis apud alios evangelistas sibi reperire videatur, unam apud Joannem in domo Annæ, alteram apud eundem Joannem, cum Petrus à multis interrogaretur, tertiam apud Marcum, cum ab eadem interrogaretur ancillâ, quartam apud Lucam, cum à viro quodam, septem fuisse colligunt. Alias tres refutavimus; superest illa

quam ex Joanne secundo loco colligunt, que multò minor negotio refutari potest. Primum Joannes non dicit multos fuisse qui Petrum interrogarunt; tantum dicit: *Dixerant ergo ei*, id est, dicitur est ei. Hebraismus enim est, quod soleat Hebræi verbum impersonale passivum per tertiam personam pluralem exprimere sine supposito, ut *amant*, id est, amantur; quod quamvis ab uno tantum fiat, verum est, sicut in quibusdam verbis Latini etiam faciunt, *perhibent, ferunt, dicunt*, pro perhibetur, fertur, dicitur. Ergo quamvis una tantum ancilla Petri dixisset: *Numquid et tu ex discipulis ejus es?* verè potuit Joannes scribere, *dixerant ergo ei*. Deinde credibile est primum ancillam cepisse dicere: *Numquid et tu ex discipulis ejus es?* deinde eos qui aderant, sermonem prosequentes, sed non propterea putandum est diversas fuisse negationes.

ET HIC ERAT CUM JESU NAZARENO. Marcus ait ancillam dixisse circumstantibus: *Hic ex illis est*, Lucas verò: *Et tu de illis es*; Joannes autem: *Numquid et tu ex discipulis ejus es?* Omnia ancillam dixisse credendum est. Primum: *Numquid et tu ex discipulis ejus es?* ut ait Joannes; et cum Petrus negasset, affirmanter addidisse: *Et tu de illis es*, ut ait Lucas; deinde ad eos, qui aderant, conversam dixisse: *Et hic de illis est*, ut ait Marcus; nam cum *Jesu Nazareno erat*, ut ait Matthæus.

VERS. 72. — ET ITERUM NEGAVIT CUM JURAMENTO. Auger Petrus crimen. Primum enim non juraverat, sed negaverat: nunc et negat, et jurat. Lucas scribit dixisse: *O homo, non sum*; Joan. autem: *Non sum, quia credibile est prius simpliciter dixisse: Non sum*, ut ait Joannes, deinde cum ait ancillâ, aut si qui aderant, instanter, addidisse, quod ait Lucas: *O homo, non sum*; postremò, cum adhuc urgerent dixisse: *Non notum hominem*, ut ait Matthæus.

VERS. 73. — ET POST PUSILLUM. Post unius horæ spatium, ut Lucas exponit.

ACCESSERUNT QUI STABANT. Sic etiam Marcus dicit. Lucas verò: *Alius quidam affirmabat dicens: Verè hic cum illo erat*. Joann. declarat fuisse cognatum ejus cujus Petrus auriculari asciderat, qui affirmaret se Petrum in horto cum Christo vidisse. Credendum est cognato illo servo pontificis incipiente alios secutos fuisse.

NAM ET LOQUELA TUA MANIFESTUM TE FACIT. Marcus et Lucas: *Nam et Galilæus est*. Quomodo Galilæi, cum Hebræo sermone uterentur, ex lingua cognosci poterint Hieronym. his verbis exponit: *Quid unquamque provinciâ et regiõ habeat proprietates suas, et vernaculum loquendi sonum vitare non possit*; sicut videmus Ephræos non posse aliorum Hebræorum more scribboloth pronuntiare, sed pro schiboloth dixisse *schiboloth*, quod multis causa fuit mortis, Judicum 12, 6; et sicut in Galliâ videmus, cum omnes provinciæ Gallicæ loquantur, Aquitanos,

VERS. 75. — Alius affirmabat eum cum Jesu verè fuisse: Lucas 22, 59, alii qui tunc adstant, id ipsum ex ejus loquela confirmabant, et cognatus Malchi in primis, ut refert Joannes, is tamen ignorabat eum fuisse à Petro cognatum, id enim illi objecisset.

Arvernos, Neustrios à Parisiis facillimè dignosci.

VERS. 74. — TUNC COEPIT DETESTARI, *secundum quædam*, execrari, quod vel ad Christum, vel ad ipsum Petrum referri potest, ut aut Christum, aut se ipsum execratus fuerit; sed quia neutrum constat, malo rem dubiam in meliorem partem interpretari, crederoque Petrum se ipsum execratum, id est, diris, ut Latini loquuntur, devovisse, quod species execrabilis juramenti est: qualis illa, quâ malè assueti Galli utuntur: *Le Diable m'emporte, si je le connais*.

ET JURARE, QUIA NON NOVISSET HOMINEM. Crevit semper cum tentatione culpa. In primâ negatione primum dixerat: *Non sum*, deinde: *Non novi illum*, postremò: *Nescio quid dicitis*. In secundâ adhibuit juramentum. In tertiâ, execrationem, eamque vero simile est sæpè ingemisse, hanc enim vim habere videtur verbum illud *cepi detestari*, quasi sæpè, et multis modis execratus fuerit, sicut Galli dicunt de homine, qui sæpè, et multis modis jurat: *Il a commencé à jurer*. Marcus etiam scribit Petrum execrationem usum fuisse; Lucas et Joannes simpliciter dicunt cum negavisse, hanc circumstantiam omittentes.

ET CONTINUO GALLUS CANTAVIT. Lucas, *adhuc loquente gallus cantavit*, que temporis circumstantia tam diligenter expressa eo pertinet, ut appareret Christi prædictionem veram fuisse, *antequam gallus cantet, ter me negabis*, vers. 54. Omnes evangelistæ notaverunt eodem con-ilio eandem circumstantiam, sed Lucas magis expressit.

VERS. 75. — ET RECORDATUS EST PETRUS VERBI JESU. Mirum, cur ante recordatus non fuerit, cum ante ad mediam noctem post primam negationem gallus cantasset; fortasse galli vocem non audiverat, aut quia semel tantum cantaverat, sperabat se non iterum negaturum, aut, quod omnium verissimum est, non solo galli cantu, sed multò maximè Christi respectu admonitus est, ut significat Lucas, c. 22, 61: *Et conversus Dominus respexit Petrum, et recordatus est Petrus verbi Domini*. Ita Chrysost. in hunc locum, et Ambrosius, lib. 10. Comment. in Lucam: *Demque, quos Jesus respexit, plorant delictum: Negavit primum Petrus, et non fleuit, quia non respexerat Dominus. Negavit secundo, non fleuit, quia adhuc non respexerat Dominus. Negavit tertio, et respexit Jesus, et ille amarissime fleuit*. Et Léo, sermo 3 de Passione Domini: *Respexit ergo Dominus Petrum, et inter calumnias sacerdotum, inter falsitates testimonii, inter cædentium et conspuentium injurias constitutus, illis turbatum discipulum convenit oculis; quibus eum præviderat esse turbandum, et in illis conversæ est veritatis inspectio, ubi erat cordis faciendâ correctio, quibus quardam illi vox Domini insonaret, ac diceret: Quid habes, Petre? quid in tuam conscientiam recedis? ad me convertere, in me confide, me sequere, nec passionis hoc tempus est, nondum*

VERS. 74. — DETESTARI, Gr.: *Mala imprecari*, mendacio adficiens perjurium.

VERS. 75. — Jesus respexit Petrum, cor ejus ad poenitentiam movendo.

tui venit hora supplicii. Quid metuis, quod etiam ipse superabis? Non te confundat infirmitas quam recepi: ego de tuo fui trepidus; tu de meo esto securus. Tria in his Petri negationibus observanda sunt. Primum, non contigisse post ea omnia, quæ Mathæus narravit, antequam de illis dicere aggrederetur, cum una pars eorum, quæ ante dixit, acciderit orto jam die, ut quod Christus à pontifice rogatus fuerit, utrum ipse esset Christus, ut constat ex Lucâ 22, 66, cum manifestum sit tres Petri negationes diversissimis ejus noctis horis accidisse; Mathæus ergo, et Marcus, quia narrare cœperant, quæ erga Christum eâ nocte facta fuerant, eam totam historiam prius absolvere voluerunt, quam Petri negationes inciperent recitare, ideò quæ negationes Petri simul ultimo loco posuerunt. Lucas è diverso, quia de primâ Petri negatione dicere cœperat, omnes simul explicare voluit, priusquam narraret, quæ Christo facta essent; solus Joannes negationes Petri cum historiâ Christi permiscuit. Secundo loco cavendus vulgaris error est eorum, qui putant fidem Petrum perdidisse; nec enim fidem perdidit, sed negavit, quod aliud esse theologi dicunt, quemadmodum et Prudentius ait in libro Cathemerin. :

*Flevit negator denique
Ex ore prolapsam nefas,
Cùm mens maneret innocens,
Animusque servaret fidem.*

Tertio loco altera huic opposita sententia fugienda est, multos licet, et bonos auctores habeat, Petrum, cum Christum negavit, aut non peccasse, aut certe mentium non fuisse, sed salvâ veritate ambigüè locutum, et Hilarius et Ambrosius scribunt. Nec enim, inquit, mentiebatur, qui eum hominem se nôsse negabat, quem Deum cognoscebat, quos, ut opinor, auctores his verbis Hieronymus notat : *Scio, quosdam pio affectu erga apostolum Petrum locum hunc ita interpretatos, ut dicerent Petrum non Deum negasse, sed hominem, et esse sensum : nescio hominem, quia scio Deum. Hoc quâm frivolum sit, prudens lector intelligit; sic defendunt apostolum, ut Deum mendacii reum faciant. Si enim iste non negavit, ergo mentitus Dominus, qui dixerat : Amen dico tibi, quia hâc nocte antequam gallus cantet, ter me negabis. Cerne, quid dicat, me negabis, non hominem. Quamquàm possumus Hilarium et Ambrosium ab errore benignâ interpretatione liberare, ut non negent et negavisse, et peccasse, et mentium fuisse Petrum, sed tantum ita locutum dicant, ut ex verbis ejus aliquis verus sensus elici posset, quia dixerat non novi hominem, quod interpretari possemus, non novi tanquam solum hominem, sed tanquam Deum.*

ET EGRESSUS FORAS FLEVIT AMARE. Non potuit, ut

CAPUT XXVII.

1. Manè autem factò, consilium inierunt omnes principes sacerdotum et seniores populi adversus Jesum, ut eum mortui traderent.

aiunt Hieronymus, et Beda, in atrio pontificis agere penitentiam, foras illi egrediendum fuit. Fecisset constantius et fortius, si quo loco peccaverat eodem penitentiam egisset, et coram quibus Christum se nôsse negaverat, coram eisdem confessus fuisset; ut negationis damnum repararet. Sed ita naturâ comparatum est, ut ibi pudeat agere penitentiam, ubi peccare non puidit. Quamquàm Petrus non tam infirmitate fortasse, quam Christi verecundiâ egressus est foras, quod ejus conspectum, quem negaverat, sustinere non posset. Quamcumque tandem ratione egressus sit, magnum penitentia præbuit exemplum, recteque de illo, libro 10 Comment. in Lucam, scribit Ambrosius : *Etiam lapsus sanctorum utilis est. Nihil mihi nocuit quod negavit Petrus; profuit, quod emendavit. Didici cavere colloquia perfidorum. Petrus inter Judæos negavit. Salomon contubernio gentili deceptus erravit. Flevit igitur amarè Petrus, ut lacrymis culpam abluere; et, ut Clemens Romanus scripsit, tam altè in ejus animo ejus delicti dolor sedit, ut toto vita suo tempore, quoties gallum cantantem audiret, procidens in genua lacrymas funderet, et peccati sui peteret veniam. Tenere non possum me, quin insignem novorum hæreticorum impudentiam traducam, qui ut probent nullam in nobis esse pro peccatis satisfactionem, Ambrosii in 22 cap. Lucæ verba proferunt : Lacrymas ejus lego, satisfactionem non lego; quod testimonium ne Calvinum quidem, qui omnium doctissimus videri voluit, citare puidit. Recitabo totum Ambrosii locum, ut istorum impudentiam, et malignitatem lector perspiciat. Petrus, inquit, doluit, et flevit, quia erravit, ut homo. Non invenio, quid dixerit, invenio quod flevit; lacrymas ejus lego, satisfactionem non lego, sed quod defendi non potest, abluere potest. Lavant lacrymæ delictum, quod voce pudor est confiteri, et venie stetus consulunt, et verecundiâ lacrymæ sine horrore culpam loquuntur; lacrymæ crimen sine offensione verecundiâ confitentur; lacrymæ veniam non postulant, sed merentur. Inveni cur tacuit Petrus, ne tam cito venire petitio plus offenderet. Ante standum est, quam petendum. Bonæ lacrymæ, quæ lavant culpam. Quibus verbis clarior potuit Ambrosius dicere Petrum pro peccato satisfecisse, quam, lavant lacrymæ delictum? quàm, lacrymæ veniam non postulant, sed merentur? quàm, bonæ lacrymæ, quæ lavant culpam? Ergo cum dicit : Lacrymas ejus lego, satisfactionem non lego; satisfactionem, excusationem et purgationem appellat; et, ut vulgo loquuntur, sui ipsius justificationem. Significat igitur Petrum non excusasse culpam, sed flevisse. Hoc est, quod ait : Non invenio quid dixit, invenio quod flevit. Sed isti boni theologi, qui aut nihil, aut solam grammaticam sciunt, ne grammaticam quidem apud D. Ambrosium intellexerunt.*

CHAPITRE XXVII.

1. Le matin étant venu, tous les princes des prêtres et les sénateurs du peuple tinrent conseil contre Jésus, pour le faire mourir.

2. Et vinctum adduxerunt eum, et tradiderunt Pontio Pilato presidi.

3. Tunc videns Judas qui eum tradidit, quod damnatus esset, penitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus sacerdotum et senioribus,

4. Dicens : Peccavi, tradens sanguinem justum. At illi dixerunt : Quid ad nos? tu videris.

5. Et projectis argenteis in templo, recessit : et abiens laqueo se suspendit.

6. Principes autem sacerdotum, acceptis argenteis, dixerunt : Non licet eos mittere in corbonam, quia pretium sanguinis est.

7. Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli, in sepulchrum peregrinorum.

8. Propter hoc vocatus est ager ille, Haceldama, hoc est, Ager sanguinis, usque in hodiernum diem.

9. Tunc impletum est quod dictum est per Jeremiam prophetam dicentem : Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati, quem appretiaerunt à filiis Israel :

10. Et dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus.

11. Jesus autem stetit ante præsidem : et interrogavit eum præses, dicens : Tu es rex Judæorum? Dicit illi Jesus : Tu dicis.

12. Et cum accusaretur à principibus sacerdotum et senioribus, nihil respondit.

13. Tunc dicit illi Pilatus : Non audis quanta adversum te dicunt testimonia?

14. Et non respondit ei ad ullum verbum, ita ut miraretur præses vehementer.

15. Per diem autem solemnem consueverat præses populo dimittere unum vinctum, quem voluissent.

16. Habebat autem tunc vinctum insignem, qui dicebatur Barabbas.

17. Congregatis ergo illis, dixit Pilatus : Quem vultis dimittere vobis, Barabbam, an Jesum qui dicitur Christus?

18. Sciebant enim quòd per invidiam tradidissent eum.

19. Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum uxor ejus, dicens : Nihil tibi et justo illi : multa enim passa sum hodie per visum propter eum.

20. Principes autem sacerdotum et seniores persuaserunt populo, ut peterent Barabbam, Jesum verò perderent.

21. Respondens autem præses, ait illis : Quem vultis vobis de duobus dimitti? At illi dixerunt : Barabbam.

22. Dicit illis Pilatus : Quid igitur faciam de Jesu qui dicitur Christus?

23. Dicunt omnes : Crucifigatur. Ait illis præses : Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant, dicentes : Crucifigatur.

24. Videns autem Pilatus quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret : accepta aquâ, lavit manus coram populo, dicens : Innocens ego sum à sanguine justî hujus : vos videritis

2. Et l'ayant lié, ils l'emmenèrent et le mirent entre les mains de Pontice Pilate, gouverneur.

3. Cependant Judas qui l'avait livré, voyant qu'il était condamné, fut touché de repentir, et reporta aux princes des prêtres et aux sénateurs les trente pièces d'argent,

4. Disant : J'ai péché, en livrant le sang innocent. Mais ils lui répondirent : Que nous importe? c'est votre affaire.

5. Alors Judas ayant jeté cet argent dans le temple, se retira, et s'en alla il se pendit.

6. Mais les princes des prêtres, ayant pris l'argent, dirent : il n'est pas permis de le mettre dans le trésor, parce que c'est le prix du sang.

7. Et ayant délibéré, ils en achetèrent le champ d'un potier, pour la sépulture des étrangers.

8. C'est pourquoi ce champ est appelé encore aujourd'hui Haceldama, c'est-à-dire, le Champ du sang.

9. Alors fut accomplie cette parole du prophète Jérémie : Ils ont reçu les trente pièces d'argent qui étaient le prix de celui qui avait été mis à prix, et dont ils avaient fait le marché avec les enfants d'Israël ;

10. Et ils les ont employées à l'achat du champ d'un potier, comme le Seigneur me l'a ordonné.

11. Or, Jésus parut devant le gouverneur ; et le gouverneur l'interrogea, disant : Etes-vous le roi des Juifs? Jésus lui répondit : Vous le dites.

12. Et étant accusé par les princes des prêtres et les sénateurs, il ne répondit rien.

13. Alors Pilate, lui dit : N'entendez-vous pas de combien de choses ces personnes vous accusent?

14. Mais il ne lui répondit rien à tout ce qu'il put lui dire ; de sorte que le gouverneur en était tout étonné.

15. Or, le gouverneur avait coutume, au jour de la fête, de délivrer au peuple celui des prisonniers qu'il voulait.

16. Et il y en avait alors un fameux, nommé Barabbas.

17. Comme ils étaient donc tous assemblés, Pilate leur dit : Lequel voulez-vous que je vous délivre, de Barabbas, ou de Jésus qui est appelé Christ?

18. Car il savait bien que c'était par envie qu'ils l'avaient livré.

19. Or, lorsqu'il était assis sur son tribunal, sa femme lui envoya dire : Qu'il n'y ait rien entre vous et ce juste, car j'ai été aujourd'hui étrangement tourmentée dans un songe à cause de lui.

20. Mais les princes des prêtres et les sénateurs persuadèrent au peuple de demander Barabbas, et de faire périr Jésus.

21. Alors le gouverneur, reprenant la parole, leur dit : Lequel des deux voulez-vous que je vous délivre? Mais ils répondirent : Barabbas.

22. Pilate leur répartit : Que ferai je donc de Jésus qui est appelé Christ?

23. Ils répondirent tous : Qu'il soit crucifié. Le gouverneur leur répliqua : Mais quel mal a-t-il fait? Et ils se mirent à crier encore plus fort : Qu'il soit crucifié.

24. Pilate voyant qu'il ne gagnait rien, mais que le tumulte croissait de plus en plus, se fit apporter de l'eau ; et lavant ses mains devant le peuple, il leur dit : Je suis innocent du sang de ce juste ; c'est votre affaire.